

Mária Martinská

Katedra spoločenských vied a jazykov, AOS, Lipt.Mikuláš

PRINCÍP STAROSTLIVOSTI BEZ RODOVÝCH HRANÍC V OTÁZKACH BEZPEČNOSTI AKO NOVEJ SOCIÁLNEJ A POLITICKEJ PRAXE

PRINCIPLE OF CARE WITHOUT GENDER BORDERS IN ISSUES OF SECURITY AS A NEW SOCIAL AND POLITICAL PRACTICE

ABSTRAKT

Súčasný spoločenský kontext a z nich vyplývajúce sociálne problémy a otázky bezpečnosti vo zvýšenej miere vyžadujú potrebu ľudskej spolupatričnosti, porozumenia, partnerstva a solidarity. Nový koncept bezpečnosti súvisí s potrebou reforiem a hľadania nového normatívneho rámca takej politickej vízie, ktorá by umožňovala, aby tvorcovia politiky zahrnuli do svojich programov a vízií aj hodnoty nového chápania spravodlivosti a starostlivosti bez rodovo stereotypného predurčenia a obmedzenia a tým sa zároveň rozširoval systém politických hodnôt.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

bezpečnosť, rodová rovnosť, problémy bezpečnosti

ABSTRACT

The current social contexts and the resulting social problems and security issues increasingly require the need for human solidarity, understanding, partnership and solidarity. A new concept of security is related to the need to reform and find a new normative framework of such a political vision that would allow policy makers to include the new concept of justice and care without gender-stereotyped predetermination and constraints in their programs and visions and thus also expand the system of political values

KEYWORDS

security, gender equality, security problems

ÚVOD

„*Pre existenciu nášho sveta je zachovanie, rozvoj a kvalita ľudského života ako celku primárnou úlohou.*“¹ Humánne, ekologické a primerané zvyšovanie kvality života, ochrana a rozširovanie práv mužov a žien v kontexte spoločenských zmien prináša nové výzvy pre výskum zmeny postavenia žien a mužov v privátnej a verejnej sfére.

Vychádzajúc z feministického diskurzu, zameriame sa na otázky, ktoré sú motivované potrebami, záujmami, perspektívami a očakávaniami ženského subjektu, no ktoré neboli doteraz v centre záujmu.

¹ STRIEŽENEC, Š.: Poznámky k teórii a metodológii sociálnej práce. In: Sociálna práca, č.: 3, rok: 2003. s.49 - 61. ISSN: 1213-624.

Aj humanita a záujem o ľudské práva, dôstojnosť človeka sa v dejinách vytvárala najmä ako mužská humanita, pretože mnohé oblasti spoločenského života, v ktorých sa konštituovala, ostávali pre ženy neprístupné. Muži ako predstavitelia "silného", vládnuceho subjektu formovali záväzné konvencie, spôsoby poznávania, hodnotenia skutočnosti. Dejiny sú častým príkladom riešenia sociálnych problémov, ochrany, bezpečnosti ale najmä konfliktov z hľadiska uplatňovania moci a sily.² Čím viac sa sociálny život v minulosti racionalizoval, mechanizoval a technizoval, tým menšie šance ostávali ženám. Feministky³ preto dnes zdôrazňujú *obnovu živého poznania*⁴ a riešenia sociálnych problémov ako komplexu racionálnych, emocionálnych, logických, intuitívnych a empatických procesov. Kultivácia rodovej citlivosti a princípy tolerancie sú predpokladom možnosti zvyšovania bezpečnosti a zároveň kvality života jednotlivca, rodiny, spoločnosti.⁵

*Starostlivosť sa oddávna vníma ako podstatný znak „ženskej prirodzenosti“ ako niečo, čo je ženám dané, čo patrí k ich podstate a je oddávna spojené so ženskými cnosťami, ako je sebaobetovanie.*⁶ Táto predstava sa spája s privátnou sférou rodiny a opatrovateľskej tradície a praxe žien, ktorá pozostáva zo starostlivosti o deti, chorých, starých či inak odkázaných ľudí. Táto každodenná rutinná, nevyhnutná činnosť je stále málo spoločensky docenená. Neustále je spojená s nezaplatenou alebo málo zaplatenou prácou.⁷ V súlade s Carol Gilligan, Selmou Sevenhuijsen⁸ a Joan Toronto sa pojem starostlivosť v súčasnosti neredukuje na vykonávanie „ženskej práce“, ako „ženskej prirodzenosti“ v tradičnom zmysle slova, ale čoraz intenzívnejšie je vyvíjaný tlak, aby bola rozšírená a chápaná nielen ako ženský ale aj mužský atribút. Starostlivosť sa tak stáva kľúčovým pojmom nového eticko-teoretického mainstreamu, ktorý vychádza z reflexie životných skúseností žien a zároveň spochybňuje centrálné kategórie tradičnej etiky, ako sú autonómia, univerzalizmus, povinnosť, reciprocita. Rozširuje ho o mužský princíp, a dáva tak možnosť posunúť koncept starostlivosti zo sféry privátnej do sféry verejnej - starostlivosti o iných, o bezpečnosť a mier vo svete.

Súčasný spoločenský kontexty a z nich vyplývajúce sociálne problémy vo zvýšenej miere vyžadujú potrebu ľudskej spolupatričnosti, porozumenia, partnerstva a solidarity. Môžeme sa odvolať na slová Charlesa Donnellyho, upozorňujúce na to, že z hľadiska moci vo svete ešte stále prevažujú muži bez primeranej účasti žien, ktorých sa vojenské konflikty bezprostredne a rovnako bolestne dotýkajú a zároveň:.... *sú tu mechanizmy kontroly potenciálnej tretej svetovej vojny, ale chýbajú účinné páky pre potreby každodennosti.*⁹

² APPLEBYOVÁ, J.- HUNTOVÁ, L.- JACOBOVÁ, M.: Jak říkat pravdu o dejinách. In: PAVLÍK, P.: *Gender a veda*. In FORMÁNKOVÁ, L. - RYTÍŘOVÁ, K. *ABC feminizmu*. Brno: NESEHNUTÍ, 2004. ISBN 80-903228-3-2. (w w w . f f u n i p o . s k / k v d s p)

³ KICZKOVÁ, Z: O štruktúre a funkcii rodových stereotypov. In *Kvalita života a ľudské práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých*: Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Prešov: FF PU, 2002. ISBN 80-8068-088-4.

⁴ SOKOLOVÁ, A.: Současné trendy feministického myšlení. In: *ABC feminizmu*. Brno: NESEHNUTÍ, 2004. ISBN 80-903228-3-2. (w w w . f f u n i p o . s k / k v d s p)

⁵ MATIS, J.: Kvalita života vojenských profesionálov a kultúra vojenskej organizácie. In: Zborník z pracovného seminára *Organizačná kultúra Ozbroyených síl Slovenskej republiky*, 9. september 2005, Bratislava : GŠ OS SR. s. 33-39. ISBN 80-8040-273-6.

⁶ SEVENHUIJSEN, S.: *Starostlivosť bez hierarchie*. ASPEKT, 1999, číslo 2. s. 118-120.

⁷ MAROŠIOVÁ, Lýdia, ŠUMŠALOVÁ, Sylvia (eds.). *Ženy na trhu (práce a života)*. Výskumná štúdia. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2006, 66 s. ISBN 80-88935-89-X;

⁸ Tamtiež, s. 118-120.

⁹ Pozri bližšie: www.genderandpeacekeeping.org

Nový koncept bezpečnosti súvisí s potrebou reforiem a hľadania nového normatívneho rámca takej politickej vízie, ktorá by umožňovala, aby tvorcovia politiky zahrnuli do svojich programov a vízií aj hodnoty nového chápania *spravodlivosti a starostlivosti bez rodovo stereotypného predurčenia a obmedzenia* a tým sa zároveň rozširoval systém politických hodnôt.¹⁰ Ide o taký systém politických hodnôt, ktorý by vo svojej podstate zahŕňal nielen rovnosť a spravodlivosť, ale aj také hodnoty, ktoré sú úzko previazané s pojmom starostlivosti, ako je pozornosť, zodpovednosť, empatia, spolucítenie, komunikácia. Začlenenie týchto hodnôt by malo viesť k filozofii odlišného druhu politického konania, ako je preferované v súčasnej modernej spoločnosti, založenej na princípoch individualizmu a mocenského riešenia konfliktov.¹¹ Súčasťou komplexného riešenia zmeny prístupu k sociálnym problémom a situáciám je humanizujúci *princíp rodovej tolerancie*, chápaný ako základný predpoklad zvyšovania bezpečnosti a kvality života jednotlivca, skupiny a spoločnosti v každodennosti.

Jednou z možností nastupujúcich trendov je aj multidisciplinárny odbor *sociálna práca a nová filozofia princípu „starostlivosti ako sociálnej a politickej praxe“*, reagujúca aktuálne na novovzniknuté sociálne situácie a sociálne problémy či bezpečnostné otázky.¹² Sociálna práca, vnímaná ako multiparadigmálna teoretická veda i praktická činnosť, sa stáva sociálnou oporou súčasnosti, kedy tradičné formálne či neformálne sociálne štruktúry zanikajú alebo zlyhávajú, ktorá bude čoraz intenzívnejšie integrovať východiská tradičných inštitúcií spoločenského vedomia (právo, morálka, náboženstvo atď.) a nahrádzať ich profesionálnym synkretizmom, prejavujúcim sa v sofistikovaných prejavoch pomoci a starostlivosti v každodennosti. Pomáhajúce profesie súčasnosti a najmä genderovo orientovaná sociálna práca prináša namiesto mužského modelu založeného na výlučnej konkurencii a výkone teoretické reflexie a následne sociálne projekty opierajúce sa o princípy vzájomnej koexistencie, kooperácie, podpory, ochrany, solidarity, empatie a súcitu, hľadania spravodlivosti a spoluzodpovednosti za sociálne a ekologické problémy súčasnosti.

Aby sme pochopili *nový koncept ľudskej bezpečnosti* je potrebné tieto pojmy a najmä ich obsah stručne analyzovať. Veľký dôraz v tejto analýze položíme najmä na koncepciu, v rámci ktorej je starostlivosť chápaná ako morálna a politická prax. Takto vnímaná *starostlivosť* je tak neoddeliteľne previazaná nielen so snahou o zvyšovanie kvality sociálnych vzťahov ale aj s potrebou zaobchádzať s rozdielmi a inakosťou rôzneho charakteru. Stručne analyzujeme obsah princípu sociálnej starostlivosti vnímanej ako sociálnej a politickej praxe s cieľom pochopiť podstatu uskutočňovaných zmien v pohľade na riešenie problémov v otázkach rodovej rovnosti.

I. Filozofické východiská postmoderného chápania hodnôt

Vnímanie bezpečnosti, respektíve schopnosť komplexného vnímania bezpečnosti sa stáva v systéme mnohonásobných sociálnych interakcií v globalizujúcom sa svete

¹⁰ Východiskom sú medzinárodné zmluvy, charty a smernice (napr. *Rímska zmluva z r. 1957, Amsterdamská zmluva z r. 1997, Článok 21 Charty základných práv EÚ, Smernica Rady 2000/43/ES, Smernica Rady 2000/78/ES*), stratégie, programy a odporúčania, na základe ktorých sa vytvárajú legislatívne predpoklady a realizujú konkrétne akcie v celej EÚ a v jednotlivých krajinách (*Sociálna agenda 2005-2010, Lisabonská stratégia*) a i

¹¹ SEVENHUIJSEN, S.: *Starostlivosť bez hierarchie*. ASPEKT, 1999, číslo 2. s.118-120.

¹² Pozri: TOKÁROVA, A.: *Sociálna práca*. Prešov: FF PU Akcent print, 2003. 573 s. ISBN 80-968367-5-7; MATOUŠEK, O. a kol.: *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2; LEVICKÁ, J.: *Základy sociálnej práce*. Trnava, SPVaV na FZaSP TU. 2004, ISBN 80-968952-3-0; MATULAYOVÁ, T.: *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. B. Bystrica: UMB. 2000. 293 s. ISBN 80-8055-427-7 atď.

multikultúrnych kontaktov čoraz menej prehľadným, čoraz menej samozrejým a teda aj menej bezpečným.¹³ Príkazy a zákazy, alebo neformálne odporúčania spolu tvorili komplex morálnych noriem, ktoré saturovali potrebu orientácie jednotlivca, pretože vnášali do sociálneho správania určitý poriadok. Rešpektovanie a dodržiavanie dohodnutých pravidiel alebo morálnych noriem zaručuje rozsah takého sociálneho správania a konania, ktoré je prípustné, bezkonfliktnú existenciu a kvalitu medziľudských vzťahov v skupine alebo v spoločnosti. Môžeme konštatovať že predurčovali tak dlhodobé očakávania týkajúce sa tiež výkonu mužskej a ženskej roly, správania mužov a žien. Proces internacionalizácie a globalizácie spoločností a ich vysoké tempo významne oslabujú integračné sily modernej spoločnosti a naopak posilňujú jej dezintegráciu. Postmodernisti upozorňujú v tejto súvislosti na pozitívne možnosti zvyšovania slobody v konštrukcii identity a životných príbehov, rekonštrukciu tradičných modelov „mužskosti a ženskosti“, sekularizáciu spoločnosti ale tiež na negatívne stánky ako je odcudzenie, degenerácia ľudskosti, na zničujúcu konkurenciu, ktorej neodolajú žiadne hodnoty, na rozpad inštitúcií, ktoré doposiaľ chránili spoločnosť. Najčastejšie sa poukazuje na zmeny v hodnotách ako usilovnosť, disciplína, zmysel pre povinnosť, skromnosť, ohľaduplnosť, ktoré ustupujú do pozadia pred hodnotami ako emancipácia, rovnosť v prístupe, autonómia, individualizácia, pôžitok, seberealizácia, ktoré nadobúdajú čoraz väčší význam. Skutočnosť, že žijeme v „pluralistickej spoločnosti“ sa už dlhší čas prijíma v diskusiách o súčasnej spoločnosti ako samozrejmá. V kontexte morálnej filozofie a etiky sa pluralizmus charakterizuje ako :

„...stanovisko rozdielnosti rešpektujúcej mnohorakosť v ontologickej, epistemologickej, náboženskej, etickej, politickej a sociálno-kultúrnej oblasti.“¹⁴ Pluralizmus je v tomto zmysle zakladajúci, teda konštitutívny prvok usporiadania novej prirodzenej a sociálnej spoločnosti.¹⁵ Ak pripustíme, že v súčasnosti je dôstojná ľudská koexistencia závislá od toho, akým spôsobom sa členovia rozličných sociálnych systémov vyrovnajú s kultúrnou, politickou, religióznou, ale aj rodovou inakosťou a diferenciáciou, nejednotnosťou a nezhodou, za určujúce je možné stanoviť hľadanie tolerancie a kompromisu, takých noriem, postupov a pravidiel, ktoré by boli akceptovateľné pre všetkých.¹⁶

Pôjde o definovanie tzv. „etickeho minima“ pre praktický každodenný život v pluralistickej sociálnej realite, a teda aj v špecifickom vojenskom pracovnom prostredí, ktoré nesie agresivitu a schopnosť použiť násilie v latentnej alebo reálnej podobe už vo svojich základných obsahoch. Aj keď subjektívne človek má možnosť voľby, v modernej spoločnosti je vždy súčasťou väčšieho celku, a je nútený sa

¹³ Pozri bližšie: ŠKVRNDA, F.: *Sociologická charakteristika medzinárodnej bezpečnosti*. In: *Sociológia* č.5, roč. 35. 2003. s. 391 - 410. ISSN 0049-1225

¹⁴ HREHOVÁ, H. *Etika – sociálne vzťahy – spoločnosť*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVENSIS. Bratislava: VEDA, 2005. s. 198.

¹⁵ Pozri: Pozri: FAY, B.: *Současná filosofie sociálních věd*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 2002. s. 11- 19. ISBN 80-86429-10-5

¹⁶ K intolerantným spôsobom správania sa vedie ľudí často strach, ktorý môže mať rôzne formy a prejavy, najčastejšie však ide o existenciálny strach, strach z neznámeho, „cudzieho“, strach z trestu a podobne. Strach vedie často ku konštrukciám neracionálnych predsudkov, autostereotypom, heterostereotypnému vnímaniu iných v bipolarite „my-oni“, k radikálnym etnocentrickým postojom. Od strachu je už len krok k aktualizácii inštinktívneho správania, hostilite, agresivite, násiliu. Z dejín je známe, že odlišné etnické či náboženské skupiny môžu žiť dlhé roky nekonfliktne, mierumilovne, ale nakoniec stačí zdanlivo bezvýznamný podnet, ktorý aktivizuje driemajúcu intoleranciu a s ňou spojenú agresivitu ktorá sa prejaví náhlym výbuchom násilia.

v dôsledku sociálneho, politického ale aj morálneho tlaku prispôbiť a rešpektovať tzv. „všeobecnú bezpečnostnú orientáciu“.¹⁷

V súvislosti s týmito teoretickými posunmi sa v praxi zvyšuje potreba systémových, progresívnych a inovačných prístupov v zaistení bezpečnosti v súčasnej spoločnosti.¹⁸

II. Starostlivosť ako rovnosť príležitostí v zaistení bezpečnosti

Kultivácia rodovej citlivosti a princípy tolerancie sú predpokladom možnosti zvyšovania bezpečnosti a zároveň kvality života jednotlivca, rodiny, spoločnosti.¹⁹ *Rovnosť príležitostí* v sebe zahŕňa nielen otázky súvisiace s postavením žien, ale aj otázky postavenia mužov v rodine a spoločnosti a vzájomných vzťahov oboch pohlaví. Súhlasíme s Vierou Sokolovou vo vyjadrení, že: „... *pokiaľ dáme rovnocenný priestor hovoreniu a načúvaniu doteraz prehliadaným a umlčovaným hlasom, ktoré priniesú možnosť nastoľovať nové otázky, a predkladať nové pohľady na svet, možnosť vzájomného pochopenia a priestor pre sebarealizáciu a emancipáciu všetkých jedincov v spoločnosti rastie.*“²⁰

Predpokladom uplatňovania rovnosti rodových príležitostí na všetkých úrovniach spoločenského a hospodárskeho života je porozumenie faktom, že:

- rodové otázky zohrávajú v spoločenskom a individuálnom živote dôležitú úlohu;
- tie isté záležitosti sa dotýkajú rovnosti mužov a žien rôznym spôsobom;
- jadrom spoločenskej rovnosti mužov a žien je rovnosť rodového prístupu ku všetkým spoločenským aktivitám, k vzdelaniu, , najmä však k zamestnaniu vo verejnej sfére.²¹

Pokiaľ ide o rovnosť príležitostí pohlaví a rodovej rovnosti, pojmy *rovnosť a rozmanitosť* nie sú vzájomne zameniteľné ani navzájom kolidujúce stavy či podobné pojmy. Avšak je potrebné usilovať sa o ich dosiahnutie spoločne, pretože rovnosť príležitostí nemožno dosiahnuť, keď nie je uznávaná a cenená rozdielnosť.²² Iba *rozpoznanie a ocenenie rozdielnosti* v najširšom zmysle slova umožňuje vytvorenie pracovnej kultúry a pracovných postupov, ktoré uznávajú, cenia si, rešpektujú a využívajú príspevok a talent všetkých prinášajúce prospech pre jednotlivca, organizáciu, spoločnosť.

Jednou z ústredných myšlienok *feministickej etiky starostlivosti* je východisko, že starostlivosť má byť naďalej centrálnou dimenziou ľudského života. Starostlivosť má nielen *vychádzať v ústrety potrebám ľudí a umožňovať im dobrý život*, ale má byť zároveň aj rozšírená o ďalšie významné aspekty.

¹⁷ MURDZA, K.: Bezpečnostná situácia občanov Slovenskej republiky. SOCIOLÓGIA, roč. 35, 2003, č. 5 str. 417.

¹⁸ KORZENIOWSKI, L.: Od ryzyka do systemu. In: Korzeniowski, L.: (red) Zarządzanie bezpieczeństwem. Prace Edukacyjne. Kraków: Liport LFK 2001, s. 21-26.

¹⁹ MATIS, J.: Kvalita života vojenských profesionálov a kultúra vojenskej organizácie. In: Zborník z pracovného seminára *Organizačná kultúra Ozbromených síl Slovenskej republiky*, 9. september 2005, Bratislava : GŠ OS SR. s. 33-39. ISBN 80-8040-273-6.

²⁰ SOKOLOVÁ, V.: *Současné trendy feministického myšlení*. In *ABC feminizmu*. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 199 – 212, ISBN 80-903228-3-2, www.ff.unipo.sk/kvdsp

²¹ Trh zatiaľ patrí medzi oblasti, kde vžitý rodový stereotypy spôsobujú citelné nerovnosti v postavení rodov. (Bližšie: LAPINOVÁ, E. – JAKAB, K.: *Podpora zosúladovania pracovného a rodinného životav zamestnávateľskej organizácii*. B. Bystrica: Pendet in Slovakia, 2008, s. 3 – 8. ISBN 978-80-8083-435-7.

²² KVAPILOVÁ, E. – PORUBENOVÁ, S.: *Nerovné cesty k rovnosti: Pohľady na ľudské a občianske práva žien na Slovensku*: Bratislava: Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny. 2001. 115 s. ISBN 80 -89048-02- 1.

Tradičný pojem starostlivosti je potrebné podľa Selmy Sevenhuijsen redefinovať.²³

Po prvé zbaviť ho esencialistického základu, teda chápania starostlivosti ako prirodzenej ženskej vlastnosti a uznať, že každý sa môže starať, aj muži aj ženy. Mužom je tradične prisudzovaná moc, ženám pomoc. Môžeme konštatovať, že v minulosti ženy nedisponovali skoro žiadnou alebo len určitou mierou moci na výnimočných spoločenských pozíciách²⁴, postupne sa prostredníctvom emancipačných snáh v spoločnosti ich vplyv zvyšoval²⁵ ale až koniec XX. storočia a XXI. storočia môžeme pokladať za dobu masového nástupu žien do vedúcich funkcií vo verejnej sfére – v oblasti práce, politiky, kultúry ap.

Základom uvedených moderných trendov v rovnoprávnosti žien a mužov bola a je postupná feminizácia vzdelania a kvalifikovaných povolání (lekár, právnik, učiteľ, kňaz, vojak...), ktoré boli dovtedy výhradnou doménou mužov.²⁶ Posun vidíme v emancipácii a individualizácii žien, ich zvyšujúci sa vstup do ozbrojených síl, je nielen prekročením privátnej sféry a rodovej bariéry ale tiež hľadaním seberealizácie v prospech celku. Veľkým prínosom pre ženy v súčasnosti je potvrdenie ich možnosti slobodne sa rozhodnúť pre výkon práce v armáde a vstup do žensky netradičného povolania napriek problémom, ktoré pre ženy a ich rodiny prináša.

Starostlivosť je síce z historického hľadiska rodový pojem, ale v súčasnosti potrebuje odčleniť od rodu a rozšíriť o mužskú perspektívu. Kategória starostlivosti nesie v sebe potenciál, starostlivosť nielen poskytovať, ale aj prijímať. Je potrebné dosiahnuť aby bola vykonávaná a prijímaná rovnako mužmi ako aj ženami. V období ozbrojených konfliktov vystupuje tento pojem do popredia ešte intenzívnejšie. Pomoc, starostlivosť, ochrana nemá rodovú perspektívu, dôležitý je výsledok. Starostlivosť znamená predovšetkým ochotu a schopnosť prevziať na seba zodpovednosť za to, že bude vykonané niečo v záujme zabezpečenia konkrétnej potreby, podpory, pomoci. Ženám sa prisudzuje lepšia empatia, intuitívnosť pre to, čo je potrebné vykonať. Je potrebné redefinovať stereotyp, že muži sa nedokážu „starať“ o niekoho a niečo dlhodobo, obetavo, nedokážu pomáhať bez nároku na odmenu, kompenzácie, je to pre nich ponižujúca ženská práca a pod. Tieto rodové stereotypy je potrebné prekonávať v myslení aj v konaní ľudí. Je potrebné vytvárať vhodné sociálno-ekonomické a politické podmienky k prekonaniu kultúrnych stereotypov, psychických a etických bariér.

Na základe stúpajúcej formálnosti v pracovných vzťahoch, so stúpajúcou mierou anonymnej pomoci „cudzím“ ľuďom počas ozbrojených konfliktov podľa nás pôjde viac o schopnosť profesionálne pomôcť, vedieť manažovať čas a finančné prostriedky, integrovať zdroje v prospech výkonu starostlivosti. To je potenciál jednotlivca či skupiny, profesionálne pripravenej riešiť problémové situácie. Dôležité sú vedomosti, zručnosť, práca v tíme, koordinácia, efekt a nie rodové predurčenie.

²³ Tamtiež, s.118-120.

²⁴ SIPKO, A.: *Elementy rovnosti príležitostí uplatnenia mužov a žien v stredoveku. Pozícia mužov a žien v monastických štruktúrach*. In: Rovnosť príležitostí a a zosúladovanie práce a rodiny v praxi moderných organizácií. Elektronický zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. AOS.Liptovský Mikuláš 2012, 265s., s.181-185. ISBN: 978-80-8040-457-4.

²⁵ TOKÁROVÁ, A.: *Feminizmus, vzdelávanie a sociálne postavenie žien na Slovensku*.

Vzdelávanie dospelých, ISSN 1335-2350, roč. 3, 1998, č. 1, s. 37 – 49.tiež: TOKÁROVÁ Anna: *Prekážky a stimuly vo vyššom vzdelávaní dievčat a žien na Slovensku*. In: Zborník História žien. Eds. Jana Cviková, Jana Juráňová, Ľuba Kobová. Bratislava, :Aspekt,2006, s. s. 227- 239. ISBN 80-85549-65-4.

²⁶ MAROŠIOVÁ, Lýdia, ŠUMŠALOVÁ, Sylvia (eds.). *Ženy na trhu (práce a života). Výskumná štúdia*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2006, 66 s. ISBN 80-88935-89-X;

Muži sú rovnako schopní starostlivosť poskytovať nielen ju prijímať. Možno predpokladať, že dostatočné finančné prostriedky na podporu starostlivosti a riešenie tzv.

„ženských otázok“ v zabezpečení bezpečnosti budú vyčlenené pri súčasnom stave „mocenských a rodových pomerov“ (prevažnú časť finančných zdrojov a moci majú muži) až vtedy, keď dôjde k pochopeniu významu konceptu rodovej spravodlivosti a profesionálnej starostlivosti aj mužmi.

Po druhé je potrebné *prestať stotožňovať starostlivosť so ženským sebaobetovaním* v rodinnom prostredí. Jej chápanie je potrebné rozšíriť tak, aby sa vzťahovala nielen k iným ľuďom, ale tiež k sebe a k prírodnému a sociálnemu prostrediu. Je možné potvrdiť, že počas vojnových konfliktov dochádza k premene rodových rolí a vojna prináša nové sociálne roly ženy, urýchljuje jej presun z privátnej do verejnej sféry, odrážajúci sa nielen v zvyšujúcom sa zastúpení v spoločensky cenených pomáhajúcich profesiách ale čoraz častejšie aj v aktívnej roli bojovníčky. Z teoretických zistení vyplýva, že historicky ženy zastávali v ozbrojených silách nebojové a podporné funkcie, ale v dôsledku vývoja spoločnosti, globálnych výziev a kulminujúceho násillia, tlaku výkonovej spoločnosti a krízy rodičovskej roly a materstva vôbec, dochádzalo postupne k premene tradičných rodových rolí a preberaniu bojových rol aj ženami. Možnosť sebarealizácie v tejto oblasti je však v súčasnosti stále predmetom výrazných diskusií, a aj napriek dobrej skúsenosti zo zahraničných armád a potvrdenia pozitívnych ohlasov v našich ozbrojených silách pretrvávajú mnohé rodové stereotypy vo vojenskom aj civilnom prostredí. Ženy sa čoraz intenzívnejšie podieľajú na tvorbe mierových aktivít, avšak z hľadiska presadenia úspešnej rodovej perspektívy je potrebné zaistiť ich rovnomerné zastúpenie v najvyšších politických a mocenských štruktúrach.²⁷

Dochádza k *narušeniu tzv. rodovej asymetrie* a ženy sa objavujú v povolaniach, ktoré boli výhradnou doménou mužov, avšak vážnym problémom zostáva problematika „*násillia založenom na rode počas vojnových konfliktov*“²⁸ aj tiež fenomén ženského kamikadze a tzv. „*neprijateľné formy rovnosti*“.²⁹ Za veľmi dôležité a aktuálne z hľadiska feministickej analýzy, rodovej problematiky ale aj boja proti novým formám ozbrojeného násillia - terorizmu pokladáme upozornenie vedeckej verejnosti na nový fenomén tzv. „*paradox rovnosti*“, ktorý predstavuje fakt, že mnohé krajiny, ktoré neumožňujú ženám zastávať rovnocennú pozíciu v spoločnosti im umožňujú stať sa rovným mužom v minúte smrti, napr. pri samovražedných útokoch. Zdôrazňujeme potrebu zvýšenia informovanosti verejnosti o týchto problémoch, hľadanie účinnej transdisciplinárnej spolupráce a efektívnej prevencie proti tomuto stupňujúcemu sa sebaobetovaniu a zneužívaniu žien na vojenské účely.

Môžeme konštatovať, že v dôsledku zvyšujúcej sa participácie žien vo verejnej sfére sa zvyšuje ich emancipácia. To môžeme chápať ako „vzd'alo vanie“ od tradičného

²⁷ KEYSER, V.: Správa o postavení žien v ozbrojených konfliktoch a ich úlohe pri rekonštrukcii a demokratickom procese v krajine po skončení ozbrojeného konfliktu z 3.5.2006. (www.genderandpeacekeeping.org) DANICS, Š. – TUČEK, L.: Ideový a sociokultúrny kontext sebevražedných útoků: proliferace mučednické subkultury, In *Vojenské rozhledy* č. 2, 2009.ročník XVIII. ISSN 1210-3292

²⁸ HAGEMANN-WHITE, C.: Combating violence against women: Stocktaking study on the measures and actions taken in Council of Europe member States, Directorate General of Human Rights Strasbourg, 2006. [http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_CDEG\(2006\)3_E.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_CDEG(2006)3_E.pdf)

Odporúčanie Rec 2002(5) Výboru ministrov členským štátom o ochrane žien proti násilliu, odsek23, Rada Európy, 2002.

²⁹ DANICS, Š.: Feminizácia a infantizácia sebevražedného terorizmu. B. Bystrica: In *Bezpečnostné fórum 2010*. UMB, 2010. ISBN 978-80-8083-980-2.

chápania sebaobetovania sa v prospech rodiny, avšak prevzatie verejných funkcií ich tradičné správanie veľmi neinovuje a ich nadšenie, horlivosť, angažovanosť alebo workoholizmus vyplýva podľa nás práve z potreby „obetovať sa“ pre prácu, myšlienku, princíp novým spôsobom. Ženy často zastávajú verejné funkcie a majú možnosť modifikovať roly v prospech „ženských“ otázok, ale nerobia to, nevnášajú ženskú perspektívu do jednotlivých oblastí spoločenského priestoru, pretože je jednoduchšie osvedčené mužské roly kopírovať a následne komparovať kariérne dráhy s mužskými.

Je zároveň v tejto súvislosti potrebné upozorniť na procesy zmeny v kultúre vojenskej organizácie³⁰ vo vzťahu k zmene tradičného maskulínneho prostredia humanizáciou vojenskej práce a prienikom tzv. „mäkkých hodnôt“ do vojenskej organizácie, ktoré sú spojené jednoznačne aj s definovaním nových úloh pre ozbrojenú silu. Na základe teoretickej analýzy môžeme potvrdiť, že trendy v inováciách organizačnej kultúry si vyžadujú akceptáciu diverzity zamestnancov ako prínosu a vstup žien do vojenskej organizácie má byť progresívnym, systémovým prvkom vojenskej organizácie. V praxi však naďalej bude potrebné procesy s týmto javom súvisiace analyzovať a podporovať progresívne intervencie v prospech rodovej tolerancie.

Aktuálne však stále zostávajú otázky, ktoré pozície a roly ženy v ozbrojených silách skutočne preberajú a ako ich vykonávajú. Nie sú to pozície a roly podporné a činnosti týkajúce sa starostlivosti a opatery a ochrany, avšak povýšené na spoločenskú či dokonca celosvetovú úroveň? Ako by sa mala modifikovať takto získaná pozícia a jej roly? Čo konkrétne znamená vniesť ženskú perspektívu do organizácie ozbrojených síl? Nebude znamenať integrácia konceptov sociálnej práce práve oblasť, ktorej výkon sa bude očakávať práve od žien? Do akej miery muži chápu význam pojmu starostlivosť? Do akej miery budú ochotní redefinovať svoje výhradné zamestnanie a povolanie? Myslíme si, že odpovede na tieto otázky bude prinášať nevyhnutný proces reorganizácie ozbrojených síl.

A nakoniec *po tretie je potrebné prekročiť privátnu sféru a vidieť starostlivosť v širšom rámci*, aby sa perspektíva starostlivosti mohla stať politickým konceptom, ktorý bude zakotvený v legislatíve. V tejto oblasti bude potrebné očakávať najväčšiu „odolnosť“ (odpor) voči zmene. Myslíme si, že z poslania vojenskej organizácie doteraz vyplývali úplne iné záväzky akými sú pomoc, opatera a pod. a tradične nie je očakávané, že bude riešiť aj otázky starostlivosti. Odolné budú najmä legislatívne normy vyjadrené najmä v zákone o ozbrojených silách a v obrannej a vojenskej doktríne Slovenskej republiky, ktoré vymedzujú pozíciu a roly ozbrojených síl pri zabezpečení nielen Slovenskej republiky, ale i jej záväzky voči európskym a svetovým organizáciám a inštitúciám³¹. Myslíme si, že doteraz táto otázka nebola dostatočne riešená. Dochádzalo skôr k parciálnym riešeniam problémov, finančným kompenzáciám, plošným necitlivým reakciám na problémové či krízové situácie. Stále ešte prevažuje represia nad prevenciou, kompenzácia nad starostlivosťou a pomocou. Zatiaľ

³⁰ MATIS, J.: Kvalita života vojenských profesionálov a kultúra vojenskej organizácie. In *Organizačná kultúra Ozbrojených síl Slovenskej republiky* (Zborník z pracovného seminára), 2005, Bratislava: GŠ OS SR. ISBN 80-8040-273-6.

³¹ SIKÁ P.: Uplatňovanie rovnosti príležitosti prostredníctvom projektov Európskeho sociálneho fondu. In *Nová architektúra rodových vzťahov v organizáciách a inštitúciách*. (Zborník z medzinárodnej konferencie a slávnostného vyhlásenia výsledkov 8. roč. súťaže Zamestnávateľ ústretový k rodine, rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí). Bratislava: MPSVaR SR. 2009. ISBN 978-80-89125-14-2.

ozbrojeným silám a celej spoločnosti chýba programový systém profesionálnej sociálnej pomoci, ktorý by vychádzal nielen z tradičných metód, spôsobov a prístupov, ale ktorý by integroval aj nové celospoločenské potreby a zmeny. Moderné profesionálne ozbrojené sily by mali disponovať špičkovým systémom sociálnej starostlivosti nielen o svojich príslušníkov, ale aj o ich rodiny. Spoločnosť akceptujúca humanistické princípy (antidiskriminácia a antiopresia) rozširuje tradičnú starostlivosť (dôchodkovú, rodinnú, bytovú sociálnu politiku) v ozbrojených silách o ďalšie oblasti, ktoré je potrebné doceniť a v budúcnosti odborne vykonávať. Sú nimi napríklad: starostlivosť o rodinu vojenského profesionála nasadeného dlhodobo mimo územia našej republiky, o veteránov vojnových konfliktov a vojen, o ťažko ranených a umierajúcich, telesne a psychicky postihnutých v dôsledku vojenského zranenia, o vdovy a siroty ale aj o civilné obyvateľstvo na krízových územiach a pod. Dokonca by sa mal tento systém rozšíriť aj o spoluprácu s civilnými inštitúciami a obyvateľstvom a tiež o ekologické otázky.

Takýto program by bol nielen veľmi prospešný, ale pomohol by zvýšiť aj status ozbrojených síl a to nielen ako organizácie obrannej a ochrannej, ale aj ako organizácie „pomáhajúcej a starajúcej sa“. Rozšíril by starostlivosť tejto organizácie nielen o svojich zamestnancov (vojakov), ale aj o ostatných ľudí vo svete s dôrazom na rodovú perspektívu v súlade s národnými požiadavkami a tiež požiadavkami Európskej únie a Organizácie spojených národov.³²

ZÁVER

Spomínané prístupy k ponímaniu starostlivosti by sa mali odraziť vo vzniku nových foriem „politiky starostlivosti“, ktoré súvisia s potrebou reforiem v zdravotnej a sociálnej oblasti ľudskej spoločnosti. To bude vo svojej podstate vyžadovať aj od ozbrojených síl vytvorenie lepších podmienok pre sebarealizáciu (nie sebaobetovanie) žien vo verejnej sfére a pre väčšiu participáciu mužov na dennej starostlivosti o rodinu, deti a závislých členov rodiny, teda bude to vyžadovať zásadným spôsobom meniť filozofiu sociálnej práce v tejto organizácii. Nastáva obdobie vymedziť priestor pre transdisciplinárnu spoluprácu pomáhajúcich profesií (lekárov, sestier, psychológov, duchovných...) kde nezastupiteľné miesto má sociálny pracovník a genderovo orientovaná sociálna práca, prinášajúca nový diskurz o kľúčových etických hodnotách a princípoch, o možnostiach sebarealizácie a konštrukcie novej identity mužov a žien v prospech ich autonómie a etickej spoluzodpovednosti za úspešné mierové úsilie.

LITERATÚRA:

1. APPLEBYOVÁ, J.– HUNTOVÁ, L.– JACBOVÁ, M.: Jak říkat pravdu o dejinách. In: PAVLÍK, P.: *Gender a veda*. In FORMÁNKOVÁ, L. – RYTÍŘOVÁ, K. *ABC feminizmu*. Brno: NESEHNUTÍ, 2004. ISBN 80-903228-3-2. (www.ff.unipo.sk/kvdsp)
2. DANICS, Š.: Feminizácia a infantizácia sebevražedného terorizmu. B. Bystrica: In *Bezpečnostné fórum 2010*. UMB, 2010. ISBN 978-80-8083-980-2.
3. FAY, B.: *Současná filosofie sociálních věd*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 2002. s. 11- 19. ISBN 80-86429-10-5
4. HAGEMANN-WHITE, C.: Combating violence against women: Stocktaking study on the measures and actions taken in Council of Europe member States,

³² WAISOVÁ Š.: Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích: In: *Human Development report 1993*. Praha: Portál. 2005. ISBN 80-7178-390-0.

- Directorate General of Human Rights Strasbourg, 2006. [http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_CDEG\(2006\)3_E.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_CDEG(2006)3_E.pdf).
5. HREHOVÁ H.: *Etika – sociálne vzťahy – spoločnosť*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS. Bratislava: VEDA, 2005. s. 198.
 6. KEYSER, V.: Správa o postavení žien v ozbrojených konfliktoch a ich úlohe pri rekonštrukcii a demokratickom procese v krajine po skončení ozbrojeného konfliktu z 3.5.2006. (www.genderandpeacekeeping.org) DANICS, Š. – TUČEK, L.: Ideový a sociokultúrny kontext sebevražedných útoků: proliferace mučednícké subkultury, In *Vojenské rozhledy* č. 2, 2009.ročník XVIII. ISSN 1210-3292
 7. KICZKOVÁ, Z.: O štruktúre a funkcii rodových stereotypov. In *Kvalita života a ľudské práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých*: Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou . Prešov: FF PU, 2002. ISBN 80-8068-088-4.
 8. KORZENIOWSKI, L.: Od ryzyka do systemu. In: Korzeniowski,L.: (red) *Zarządzanie bezpieczeństwem. Prace Edukacyjne*. Kraków:Liport LFK 2001, s.21-26.
 9. KVAPILOVÁ, E. – PORUBENOVÁ, S.: *Nerovné cesty k rovnosti: Pohľady na ľudské a občianske práva žien na Slovensku*: Bratislava: Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny. 2001. 115 s. ISBN 80 -89048-02- 1.
 11. LEVICKÁ, J.: *Základy sociálnej práce*. Trnava, SPVaV na FZaSP TU. 2004, ISBN 80-968952-3-0;
 12. ĽAPINOVÁ, E. – JAKAB, K.: *Podpora zosúlad'ovania pracovného a rodinného životav zamestnávateľskej organizácii*. B. Bystrica: Pendet in Slovakia, 2008, s. 3 – 8. ISBN 978-80-8083-435-7.
 13. MAROŠIOVÁ, Lýdia, ŠUMŠALOVÁ, Sylvia (eds.). *Ženy na trhu (práce a života). Výskumná štúdia*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2006, 66 s. ISBN 80-88935-89-X;
 14. MATIS, J.: Kvalita života vojenských profesionálov a kultúra vojenskej organizácie. In: Zborník z pracovného seminára *Organizačná kultúra Ozbrojených síl Slovenskej republiky*, 9. september 2005, Bratislava : GŠ OS SR. s. 33-39.ISBN 80-8040-273-6.
 15. MATOUŠEK, O. a kol.: *Základy sociální práce*.Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2;
 16. MATULAYOVÁ, T.: *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. B. Bystrica: UMB. 2000. 293 s. ISBN 80-8055-427-7 atď.
 17. MURDZA ,K.: Bezpečnostná situácia občanov. Slovenskej republiky. *SOCIOLÓGIA*, roč.35, 2003, č.5, str.417.
 18. SEVENHUIJSEN ,S.: *Starostlivosť bez hierarchie*. ASPEKT,1999,číslo 2.s.118-120.
 19. SIKÁ P.: Uplatňovanie rovnosti príležitosti prostredníctvom projektov Európskeho sociálneho fondu. In *Nová architektúra rodových vzťahov v organizáciách a inštitúciách*. (Zborník z medzinárodnej konferencie a slávnostného vyhlásenia výsledkov 8. roč. súťaže Zamestnávateľ ústretový k rodine, rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí). Bratislava: MPSVaR SR. 2009. ISBN 978-80-89125-14-2.
 20. SIPKO, A.: *Elementy rovnosti príležitostí uplatnenia mužov a žien v stredoveku. Pozícia mužov a žien v monastických štruktúrach*. In: *Rovnosť príležitostí a zosúlad'ovanie práce a rodiny v praxi moderných organizácií*. Elektronický zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. AOS.Liptovský Mikuláš 2012, 265s., s.181-185. ISBN: 978-80-8040-457-4.

21. SOKOLOVÁ, V.: *Současné trendy feministického myšlení*. In *ABC feminizmu*. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 199 – 212, ISBN 80-903228-3-2, www.ff.unipo.sk/kvdsp
22. STRIEŽENEC, Š.: Poznámky k teórii a metodológii sociálnej práce. In: *Sociálna práca*, č.: 3, rok: 2003. s.49 - 61. ISSN: 1213-624.
23. ŠKVRNDA, F.: *Sociologická charakteristika medzinárodnej bezpečnosti*. In: *Sociológia* č.5, roč. 35. 2003. s. 391 - 410. ISSN 0049-1225
24. TOKÁROVÁ, A.: *Feminizmus, vzdelávanie a sociálne postavenie žien na Slovensku*. Vzdelávanie dospelých, ISSN 1335-2350, roč. 3, 1998, č. 1, s. 37 – 49.
25. TOKÁROVÁ, A.: *Sociálna práca*. Prešov: FF PU Akcent print, 2003. 573 s. ISBN 80-968367-5-7;
26. TOKÁROVÁ Anna: *Prekážky a stimuly vo vyššom vzdelávaní dievčat a žien na Slovensku*. In: *Zborník Histórie žien*. Eds. Jana Cviková, Jana Juráňová, Ľuba Kobová. Bratislava: Aspekt, 2006, s. s. 227- 239. ISBN 80-85549-65-4.
27. WAISOVÁ Š.: *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*: In: *Human Development report 1993*. Praha: Portál. 2005. ISBN 80-7178-390-0.